

ДІЯЛЬНІСТЬ ПИЛИПА ГУСАКОВА НА ПОСАДІ ВІННИЦЬКОГО ПОВІТОВОГО СТАРОСТИ У 1918 Р.

У статті розкрито управлінську діяльність Пилипа Гусакова на посаді Вінницького повітового старости в період гетьманату 1918 р. Показано процес реставрації дореволюційних соціально-економічних відносин.

Ключові слова: Вінниччина, П. Гусаков, гетьманат.

Всебічне дослідження подій Української революції початку ХХ ст. вимагає висвітлення діяльності політичних діячів, посадовців в регіонах, зокрема, тих, що не належали до більшовиків. Тривалий час замовчувалася не лише їх діяльність, а навіть їх прізвища. У часи гетьманату П. Скоропадського очільником Вінницького повіту був П. Гусаков. Окремі аспекти його діяльності висвітлили В. і О. Воловики [25], К. Завальнюк [21], П. Григорчук і О. Яременко [3], С. Калитко і О. Кравчук [22], В. Коваль [23], В. Лозовий [24] та інші науковці. Водночас, наукова важливість теми і її недостатній рівень дослідження обумовив постановку мети статті - розкрити головні напрямки діяльності Вінницького повітового старости П. Гусакова.

29 квітня 1918 р. один з лідерів українських консерваторів Павло Скоропадський здійснив державний переворот і проголосив себе гетьманом. Він мотивував свої дії необхідністю стабілізації всіх сфер життя країни шляхом створення дієздатної влади, відновлення правопорядку, ринкових відносин, підтримки розвитку культури всіх національностей країни.

Населення Вінницького повіту, як і Подільської губернії, загалом до зміни влади поставилося неоднозначно. У деяких селах ухвалили резолюції про невизнання нової влади, переважно з економічних мотивів – через небажання повертати власність поміщиків і заможних селян, яку розібрали по дворах [15, арк. 8]. Виступили проти нової влади деякі самоврядування. 7 травня Вінницька міська дума у своїй постанові від засудила гетьманський переворот [8, арк. 91 зв.]. З іншого боку, 12 травня у Вінниці підтримку владі висловив з'їзд Губернського союзу земельних власників [28]. Але до масових виступів проти нової влади не дійшло, оскільки гарантом її функціонування виступили окупаційні війська Німеччини та Австро-Угорщини. Зокрема, на Поділлі розташовувався 25 корпус австро-угорських військ з штабом у Жмеринці.

Згідно з гетьманською адміністративною реформою посади голів місцевих територіальних одиниць – губерній і повітів – обіймали відповідні старости. Формування складу повітового старостату на Вінниччині відбувалося з певними ускладненнями. Від посади Вінницького повітового старости відмовився П. Ренненкампф (голова Вінницької земської повітової управи, обраний в головний комітет кадетського з'їзду від Подільської губернії), а також старший лікар інфекційного відділення Жмеринської лікарні А. Левченко [29; 30; 38, арк. 1, 4, 9].

29 травня 1918 р. наказом міністра внутрішніх справ Вінницьким повітовим старостою був призначений П. Гусаков, який 8 червня вступив на посаду. Пилип Миколайович Гусаков народився 11 жовтня 1873 р. в православній купецькій родині в с. Арсенєвка Брацлавського повіту Подільської губернії. Отримав освіту в Немирівській чоловічій гімназії, військову – в Єлисаветградському кавалерійському училищі. Службу розпочав 5 листопада 1891 р. в Ахтирському гусарському полку. З січня 1911 р. до середини 1918 р. служив в установах Державного кіннозаводства. У різні часи займав посади управляючого Волинською, Вологодською, Смоленською заводською конюшнями, штаб-офіцером при Головному управлінні державного кіннозаводства, представником Державного кіннозаводства на Північному, Південно-Західному і Західному фронтах та інші. Звільнився з військової служби 18 березня 1918 р. у чині підполковника [38, арк. 52-52 зв.]. На батьківщину повернувся раніше. Про це свідчить оскарження ним в суді [40, арк. 58.] рішення Подільського губернського земельного комітету від 30 листопада 1917 р. про перехід всіх поміщицьких і інших земель нетрудових господарств у відання і розпорядження земельних комітетів [40, арк. 3-4]. Справа була заслухана у Кам'янці 30 липня 1918 р. в окружному суді, який лише констатував факт відновлення приватної власності після встановлення гетьманату [40, арк. 182, 297]. За службу

.....
П. Гусакова нагородили орденами Св. Станіслава III ст. і Св. Анни III ст. Був одружений, мав дітей: Андрія (1901 р. н.), Миколу (1904 р. н.), Тетяну (1906 р. н.). Гусакова можна вважати великим поміщиком. Йому належав маєток Бохоники Вінницького повіту (820 десятин землі) і маєток Вішнеполь Новоград-Волинського повіту (580 десятин) [38, арк. 52-52 зв.]. Гусаков поділяв консервативні погляди, прагнув до встановлення порядку і відновлення приватної власності. Він виступав проти ідей «народовладдя і виборного начала», не приховував своїх проросійських симпатій та українофобії [25, с. 9].

З перших днів діяльності П. Гусаков прагнув стабілізувати ситуацію в повіті шляхом посилення контролю над життям громадян, відновлення права приватної власності, обеззброєння населення. Здійснити це було непросто. Площа Вінницького повіту становила 2619, 3 кв. верст, на якій містилося 12 міст і містечок, 11 волостей об'єднували 166 сіл. У ньому проживало 360 тис. осіб. Управління повітом ускладнювалося проявами розрухи внаслідок світової війни і революції. У червні 1918 р. невідомий застрелив управителя маєтку в с. Грижинці, у с. Сутисках невідомими був підпалений палац графа Д. Гейдена [10, арк. 139 зв.; 11, арк. 9; 12, арк. 63]. Такі випадки не були поодинокими.

Для боротьби з такими діями влада змінила систему правоохоронних органів. У червні була створена Державна варта, безпосередньо підпорядкована міністерству внутрішніх справ. У Вінниці варту очолив колишній поліцеймейстер Степан Анатолійович Мончинський, у Вінницькому повіті – колишній ісправник Євген Іванович Вітович [37, арк. 30, 31]. В органах Державної варти Вінницького повіту працювало 619 осіб, Вінниці – 245 осіб [7, арк. 239; 6, арк. 334.].

Державна варта виконувала функції кримінальної та політичної поліції. 15 червня 1918 р. Гусаков повідомив губернського старосту С. Кисельова, що 12 червня вартою у Вінницькій міській типографії знайдено чотири мішки з брошурою В. Леніна «Більшовики про землю». Власники типографії – І. Н. і Я. Н. Лейбельмани ув'язнені за зберігання і розповсюдження більшовицької літератури, проте 14 липня були звільнені судовим слідчим [35, арк. 89, 104 зв.]. 23 червня були арештовані кооператор, голова правління Подільського Союзбанку П. Видибіда, секретар Подільської губернської земельної управи С. с. Мельниченко, голова Губернської земельної комісії Владімірцов [13, арк. 22, 35, 42], дещо згодом – колишні члени Вінницької Ради П. Бунт, Д. Кошмак та М. Козоріс – учитель курсів українознавства (останній як галичанин був переданий австрійцям). Ці арешти були проявом репресій гетьманської влади щодо українських патріотів, особливо колишніх членів Центральної Ради та представників національних партій, зокрема, українських есерів та соціал-демократів. Все ж масштаб та характер репресій гетьманського режиму не йшов у порівняння з репресіями більшовиків. До того ж заарештовані за наполяганням громадськості невдовзі були звільнені [21, с. 134].

Іноді арешти набували масового характеру. Так, тільки в ніч на 29 серпня 1918 р. у Вінниці повітовий староста заарештував 50 осіб, серед них – голову Вінницької повітової земської управи Й. Лозинського [14, арк. 110], губернського комісара з народної освіти Є. Щирицю. Згадані особи майже відразу були звільнені, але численні безпідставні арешти відомих українських громадських діячів значно підірвали авторитет влади серед населення.

За наказом губернської влади П. Гусаков 17 червня відновив діяльність дореволюційної інституції волосних старшин [9, арк. 1], сільських старост, десятських та інших осіб сільського управління. Сільські комітети були скасовані [7, арк. 28]. Впродовж місяця у повіті відбулася заміна у волостях земських управ правліннями. Про це П. Гусаков доповідав С. Кисельову 26 липня 1918 р. При цьому він обґрунтовував непотрібність заміни волосних правлінь, до яких входили виборні посадовці – сільські старости та збирачі податків, оскільки «постійна зміна способу правління буде викликати недовіру в населення», а спільна праця селян і місцевої інтелігенції немислима через колишні погроми маєтків і економії та знуцання селян над інтелігенцією [34, арк. 2].

Волосні старшини зобов'язувалися займатися проурядовою пропагандою. 24 серпня 1918 р. П. Гусаков звернувся до населення: «За існуючими даними, серед населення Вінницького повіту розповсюджуються злочинними елементами і агітаторами слухи про те, що начебто незабаром з'являться більшовики і повернуть їх даровані свободи і землі і що тому селянам потрібно тепер об'єднатися для збройних виступів. Тому доручаю волосним старшинам спільно з начальниками дільниць негайно об'їхати всі села волості і переконати селян не слухати всляких агітаторів а також роз'яснити про всі жахливі наслідки, які їх очікують у випадку

збройних виступів. Попереджую, що проти всяких протиурядових виступів будуть застосовуватися самі крайні міри і виступи будуть припинятися в корні збройною силою» [26, с. 87].

Складними залишалися відносини місцевої влади з органами самоврядування. Щоб спрямувати місцеве самоврядування на вирішення господарських і культурницьких справ, для перевірки діяльності цих органів, обраних ще за законами, виданими за Тимчасового уряду, утворювались тимчасові губернські та повітові ревізійні комісії. Їх очолювали старости. У випадку виявлення протиправної діяльності земств, комісії мали право негайно усувати правопорушників від справ, повідомляючи про це судові органи. Постанову про такий порядок перевірки затвердив гетьман 8 червня 1918 р.,

Вінницька міська ревізійна комісія, що працювала з 24 липня до 15 жовтня 1918 р. [39, арк. 1-2], не виявила якихось значних порушень закону ні з боку окремих гласних, ні думою, адже де б їм взятися, якщо «народні обранці тільки й балаканиною займалися» – стверджувало 19 липня 1918 р. «Слово Подолии» [2, с. 179]. Комісія негативно оцінила діяльність думи [39, арк. 4 зв.]. Загалом, зниження професійного рівня органів самоврядування було пов'язане з швидкою демократизацією виборчого законодавства до цих установ. Так, якщо у 1914 р. Вінницьке повітове земство мало 1117 виборців, то у 1917 р. – 114 067 [40, арк. 668], що сприяло приходу до влади значного числа некомпетентних осіб, популістів. У зв'язку з початком ревізії органів самоврядування іноді не реалізовувалися навіть конструктивні пропозиції влади. 8 серпня 1918 р. П. Гусаков звернувся до Міського голови з приводу освітлення вулиць ліхтарями [38, арк. 46], проте дума в асигнуванні вказаних сум відмовила [6, арк. 258 зв.].

Економічна ситуація на Вінниччині залишалася непростою. За часів гетьманату у Вінниці було зареєстровано більше 1000 безробітних. Зменшилася врожайність сільськогосподарських культур. Селянські господарства у Вінницькому повіті у 1913-1917 рр. жита збирали 80, 4 пуд., а у 1918 р. – 59, 3, пшениці відповідно 76, 7 та 55, 3 пудів, вівса – 71, 7 пудів та 56, 7 пудів. У 1918 р. Вінницькому повіті не вистачало 2 523 000 пудів харчових культур, а в губернії – 3 603 000 [5, арк. 136].

Не в останню чергу зниження рентабельності сільського господарства було викликано пограбуванням поміщицьких маєтків. Гетьманська влада почала відновлювати приватну власність і правопорядок. 19 червня 1918 р. П. Гусаков видав наказ про вилучення зброї у населення [36, арк. 101]. Оскільки ця акція не набрала добровільного характеру, то здійснювалося силовими методами. Місцева влада у своїй діяльності майже повністю залежала від австро-угорських військ. 28 червня 1918 р. губернський староста С. Кисельов повідомив П. Гусакова, що при необхідності арештів, треба звертатися до австрійського війська.

Загони австро-угорських військ з представниками української влади оточували села, їх обстрілювали. Влітку 1918 р. було обеззброєння лише 70 сіл [36, арк. 100]. Так само відновлювалася поміщицька власність. Повідомлення П. Гусакова губернському старості від 22 червня звучало занадто оптимістично: «У зв'язку з виданням розпорядження про повернення власникам розібраного і розграбованого майна, а також про повернення земель – настрій сільського населення перехідний і середній між ворожим і покірним владі. Більшість на боці порядку і повернення майна проводиться добровільно» [36, арк. 101]. Не забував П. Гусаков і про свої майнові інтереси. Так, житель с. Бохоники Г. Яропуд згодом розповідав про ці події так: «У цей час владу на Україні захопив гетьмані поміщик села. Бохоньки Гусак бив з загоном міліції селян і змушував орати його поле...» [4, арк. 10-11].

Легальне відновлення майнових прав поміщиків через земельно-ліквідаційну комісію, яку у повіті очолював Гусаков, почалося лише у серпні-вересні 1918 р. Ці дії супроводжувалися повстанням селян в деяких селах у серпні 1918 р. [25, с. 74].

Ще однією проблемою було зловживання окупаційними військами своїм становищем, накладанням на населення натуральних і фінансових поборів за різні правопорушення, скуповування забороненої до вивозу худоби. Так, П. Гусаков 25 вересня і 4 жовтня повідомляв губернському старості С. Кисельову про купівлю і вивіз з України коней австрійцями, що порушувало заборону міністра фінансів України від 17 червня 1918 р. [41, арк. 60, 62-62 зв.].

На тлі розвитку та заохочення приватної ініціативи міських мешканців, влада вживала усіх можливих заходів для боротьби зі спекуляцією продуктами харчування та предметами першої необхідності. З цією метою 19 червня Гусаков розпорядився припинити придбання в

.....

селян худоби і майна без посвідчення сільського старости і волосного старшини як незаконне [36, арк. 102]. Крім того, у Вінниці 18 липня 1918 р. була створена Тимчасова комісія для боротьби зі спекуляцією під головуванням П. Гусакова.

Гетьманська влада зустріла опір широкого спектру політичних сил в Україні – від російських монархістів до більшовиків. Ще у березні 1918 р. на Поділлі виникла російська монархічна організація «Общество Красной точки», що складалася переважно з офіцерів царської армії, які виступали проти Української держави та австро-угорських і німецьких військ. Центр організації знаходився у Вінниці. Товариство прагнуло створити бойові загони під керівництвом досвідчених офіцерів з метою вигнання за межі Подільської губернії польських легіонів, розстрілу усіх ватажків українського руху («зрадників Росії»), роззброєння євреїв та конфіскації їх майна, передачі конфіскованої зброї та майна сільським комітетам для рівномірного розподілу серед населення. До російських монархістів різко негативно ставилася влада УНР, а згодом – гетьманська адміністрація [16, арк. 9-10, 16.]. Зрештою владі вдалося не допустити поширення діяльності цієї організації.

Більшовицький Всеукраїнський центральний військовий революційний комітет готував у серпні збройне повстання проти гетьмана та його союзників. Проте, під час масових арештів у середині серпня у Вінниці та інших містах Поділля були затримані, зокрема, керівник більшовиків губернії О. Снегов, керівник повстанських загонів у Вінниці Я. Тимошук та ін. Незважаючи на арешти, вже у вересні 1918 р. більшовики посилили свою активність, здійснювали антиурядову агітацію та створювали підпільні загони [21, с. 134].

Становище гетьманської влади надзвичайно ускладнили розклад австро-угорського війська внаслідок наростання революційних подій на їх батьківщині у жовтні 1918 р. та їх повернення додому. Після революції в Австро-Угорщині на початку листопада 1918 р., їх відхід супроводжувався руйнуванням поміщицьких маєтків, в'язниць, передачею селянам зброї в обмін на продукти. Це призвело до виникнення стихійних правопорушень, зокрема у Вінницькому повіті [33, арк. 240]. Органи влади гетьманату не залишилися пасивними спостерігачами безчинств вояків австро-угорської армії, с. Кисельов наказав повітовим старостам обеззброювати ті їх підрозділи, які порушували правопорядок. У Вінниці і Жмеринці було роззброєно австро-угорських військових та припинили вчинення ними пограбувань.

В таких умовах активізувалися дії політичних противників гетьманату. 18 жовтня 1918 р. у Вінниці була утворена філія Українського національного союзу [1], президію якої очолив соціал-демократ О. Базилевич [7, арк. 248]. Опозиційні гетьманату сили знайшли підтримку серед українських освітян, незважаючи на заходи гетьманської влади щодо розвитку української культури. Так, 15 липня – 15 серпня у Вінниці працювали курси українознавства для вчителів середніх та вищих початкових шкіл [32, с. 268], в повіті до 212 збільшилася кількість нижчих початкових, до 19 – вищих початкових і до 10 – середніх шкіл.

Тоді ж поглибився конфлікт української громадськості, представленої у органах самоврядування, з П. Гусаковим. 30 жовтня 1918 р. на засіданні особливої наради при Вінницькому повітовому старості, де розглядалося питання оборони міста, голова земської управи Й. Лозинський, у присутності міського голови А. Фанстіля, голови Союзу Земельних Власників графа Ф. Грохольського, голови Трогово-Промислового Союзу І. Шварца, висловив недовіру П. Гусакову як очільнику адміністрації та заявив про відмову повітової земської управи брати участь в нараді [38, арк. 39-39 зв.]. Згодом про ці події О. Базилевич так писав до міністерства внутрішніх справ: «В останніх часах поручено старостам займатись справою самооборони покликавши до співуділу і автономні установи. Пан Гусаков, котрий є головою комісії покликав однак на пораді в цьому ділі лиш поміщиків. Коли голова народньої управи при полосі спитав його чому він не покликав автономних установ, п. староста відповів: «як мені будуть потрібні від вас гроші, так вас покличу»...» [33, арк. 316-317].

У зв'язку з недовірою громадськості до повітового старости, 2 листопада командувач 2-го Подільського корпусу П. Єрошевич телеграфував у Кам'янець-Подільський С. Кисельову про необхідність його приїзду до Вінниці у справі П. Гусакова. 6 листопада 1918 р, с. Кисельов звернувся до П. Гусакові: «Цілком не поділяючи поведінки представників суспільства і військового командування, які зводять в такий хвилюючий момент ігноруванням Вас особисті рахунки з Вами, я тим не менш не знаходжу виходу за якого був би можливий необхідний контакт Ваших дій з представниками національного союзу міста і земства і надаю Вам самому знайти ту спільну мову з суспільством без якого немислима наполегливо необхідна завжди, а

.....
тим більше тепер спільна праця. У протилежному випадку змушений буду просити Міністерство внутрішніх справ передати справу охорони порядку особливо призначеній особі» [38, арк. 50, 53].

8 листопада 1918 р. П. Єрошевич знову звернувся до С. Кисельова запитуючи, чи буде звільнений П. Гусаков [38, арк. 58]. В цей же день Базилевич, Лозинський і Фанстіль надіслали до міністерства внутрішніх справ телеграму з проханням про заміну Гусакова [38, арк. 63].

Очевидно, не чекаючи рішення міністерства, П. Єрошевич, якому із запровадження військового стану в регіоні 8 листопада була передана вся повнота місцевої влади, відсторонив П. Гусакова від виконання обов'язків старости. Згодом командувач 2-го Подільського корпусу так згадував про ці події: «У Вінниці був староста повіту полковник Гусаков. Деякі вчинки його були цілком безглузді і навіть викликали обурення робочого населення Вінниці. Користаючи з оголошення Поділля на воєнному стані, я його усунув з посади» [20, с. 23]. Далі Єрошевич вказує, що Гусаков відмовився від оскарження цього рішення. Після цього П. Єрошевич був викликаний до міністра внутрішніх справ В. Рейнбота, який перебував на цій посаді з 24 жовтня до 14 листопада 1918 р. [18; 19]. За словами Єрошевича, «представившись, я запитав, в якій справі пан міністр запросив мене. – Знаєте, я ещю не савсем харашо гаварю па українські, давайте гаваріть па руські, - і почав крутити; та так хитро, що я не міг зрозуміти, про що й ходить; а він все обвинувачує мене в чомусь... Нарешті Рейнбот випалив: - Ви там что то форміруете. – Це мене розлютило, я скочив з крісла, моя шаблюка за щось зачепилася, я притримуючи її лівою рукою, правою вхопився за ефес. Рейнбот вискочив з крісла й перебіг на другий бік столу. – Сформував я старшинську сотню на зарядження військового міністерства, про що доповідав військовому міністру і ось – тепер Гетьманові, - майже закричав я. Вхідні двері трохи відчинились і просунулась голова жандарма, але Рейнбот махнув йому рукою і я почув, як вони обидва сходять уділ. Нагло Рейнбот зробив «самую любезную улыбку», яка цілком не гармонізувала з його полискуватими пацючачими очима й сказав: - «Вот відіте, как харашо, что ви пріехали: ми погаварілі і дело вияснілось; только я вась очень прашу (усмішка його зрибилася ще солодкою), не препятствуйте чтобы палковнік Гусаков снова бил наначен повітовим старостой; ето, відіте лі, брат (чи кузин) моєй жени і єму там очень харашо». – В голові у мене промайнула думка: знаю, що не погано, бо хабарі ледве що не з бліх дер. Я сказав, що перешкоджати не буду, і ми попрощались...» [20, с. 23].

13 листопада 1918 р. Директорія почала повстання проти гетьмана. Повстанню Директорії посприяла й справа Гусакова, який 17 листопада, після повернення з Києва, знову приступив до виконання обов'язків повітового старости [38, арк. 66]. Губернський староста С. Кисельов виступив проти. 18 листопада 1918 р. він звернувся до міністерства, зокрема, відзначаючи, що П. Гусаков «не відповідає своєму призначенню», є «людиною доволі несамостійною, без будь-якого адміністративного досвіду і службового такту», що «перебуває цілком під впливом Начальника Варти Вітовича колишнього справника, про моральні якості якого за минулою діяльністю... є самі негативні відгуки». На думку Кисельова, у зв'язку з тим, що Гусаков своєю нетактовною поведінкою протиставив себе всій громадськості і військовій владі, «його перебування у владі для справи є шкідливим» [38, арк. 69].

Тоді ж до Вінниці прибув представник Директорії УНР, студент Київського політехнічного університету С. Синявський. Він загітував «серед офіцерських караульних рот і місцевого гайдамацького полку ряд людей з командних верхів, які співчували уряду УНР» і розпочав роззброєння гетьманських структур [17, арк. 20-21]. Газета «Слово Поділля» повідомила про ці події так: «В 2 г. ночі на 19 листопада повстало українське військо. Біля приміщення воїнського начальника на Замост'ї, державна варта вчинила опір, але після виступу броньовика, здалась. Після цього революційне військо відправилось в місто. Члени національного союзу підписали заклик, з студентами вчительського інституту і 7 офіцерами української армії здійснили арешти добровольців». Також за повідомленням газети був арештований і доставлений під варту у Вінницьку в'язницю колишній староста Гусаков, який у своєму помешканні відстрілювався від повстанців. Начальники варти Мончинський і Вітович втекли. «На вулицях ..., не дивлячись на сиру погоду, царювало велике пожвавлення. Весь час по місту роз'їжджали автомобілі, кінні загони тощо. Натовпи народу стояли біля стовпів і читали розклеєні оголошення від Директорії і Вінницького відділення національного союзу» [31].

Отже, діяльність П. Гусакова як повітового старости була яскравим прикладом реставраційних тенденцій доби гетьманату в соціально-економічній і національно-політичних сферах. Але діяти старими методами в умовах революційно налаштованого суспільства, було помилкою, що показав конфлікт влади з органами самоврядування та швидке падіння режиму, який прагнув створити незалежну державу на засадах поваленої монархії. Доля П. Гусакова після арешту невідома.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

1. Відродження. – 1918. - № 164. – 20 жовтня.
2. Гандзюк В. О. Часописи Поділля в процесі творення державницької ідеології українства (1917-1920 рр.) / В. О. Гандзюк – Вінниця, 2009.
3. Григорчук П., Яременко О. Місто Вінниця в період гетьманату / П. Григорчук, О. Яременко // Вінниця – 630. Матеріали II Вінницької науково-теоретичної конференції. 1363-1993. – Вінниця, 1993. – С. 72-75.
4. ДАВіО. – Ф. П. 138. – Оп. 6. – Спр. 75.
5. ДАВіО. – Ф. П. 138. – Оп. 6. – Спр. 173.
6. ДАВіО. – Ф. Д. 230. - Оп. 3. – Спр. 49.
7. ДАВіО. – Ф. Д. 255. – Оп. 1., – Спр. 124.
8. ДАВіО. – Ф. Д. 262. – Оп. 1. – Спр. 29.
9. ДАВіО. – Ф. Д. 332. – Оп. 2. – Спр. 240.
10. ДАВіО – Ф. Р-1196.– Оп. 1.– Спр. 4.
11. ДАВіО – Ф. Р-1196.– Оп. 1.– Спр. 32.
12. ДАВіО – Ф. Р-1196.– Оп. 1.– Спр.33.
13. ДАВіО. – Ф. 1543. – Оп. 1. – Спр. 2.
14. ДАВіО. – Ф. 1543. – Оп. 1. – Спр. 4.
15. ДАВіО. – Ф. Р. 2734. – Оп. 1. - Спр. 3.
16. ДАВіО. – Ф. Р. – 2734. – Оп. 1. – Спр. 13.
17. ДАВіО. – Ф.Р – 6023, оп. 4, спр. 19049.
18. Державний вісник. 1918. – № 63. – 26 жовтня.
19. Державний вісник. 1918. – № 71. – 16 листопада.
20. Єрошевич П. З боротьби українського народу за свою незалежність. Частина I. Часи гетьмана Павла Скоропадського і повстання українського народу проти його влади / Петро Єрошевич // За державність. – 1938. - № 8. – С. 9-31.
21. Завальнюк К. В. Вінниця у добу національно-демократичної революції: 1917-1920 рр. / К. В.Завальнюк // Вінниця: Історичний нарис. – Вінниця, 2007. – С. 127-154.
22. Калитко С., Кравчук О. Поділля у період гетьманату 1918 р.: консервативна модель внутрішньополітичної стабілізації / С.Калитко,О.Кравчук// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Вип. 13. Серія: Історія: Зб. наукових праць.- Вінниця, 2008 – С. 244-251.
23. Коваль В. В. Становище Подільського вчителства в період гетьманату (1918 р.) / В. В. Коваль // Поділля у контексті української історії. – Вінниця, 2001. – С. 166 – 172.
24. Лозовий В, с. Поділля в період гетьманату (1918 р.). – Навчально-методичний посібник / В. Лозовий – Кам'янець-Подільський: «Медобори», 2007. – 30 с.
25. Нариси історії Вінницької обласної партійної організації / Ю. В. Бабко, М. Л. Бабій, В. Д. Бовкун. – Одеса: «Маяк», 1980. – 343 с.
26. Поділля в роки громадянської війни (лютий 1918 р.– грудень 1920 рр.): Документи і матеріали. - Вінниця, 1959. – 488 с.
27. Революційний рух 1918 року на Вінниччині (Хроніка подій за архівними документами (До 80-річчя подій)). Уклали В.П. Воловик, О. В. Воловик // Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини. 1998 р.– Вінниця, 1999.- С. 14-17.
28. Слово Подоліи. – 1918. - № 1. - 15 мая.
29. Слово Подоліи. – 1918. - № 2. – 16 мая.
30. Слово Подоліи. – 1918. - № 5. - 19 мая.
31. Слово Подоліи. – 1918. - № . – 152. – 20 ноября.
32. Україна: Хроніка ХХ ст.: Рік 1918: Довід. вид. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: А. П. Гриценко, О. Й. Щусь. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – 402 с.
33. ЦДАВОУ. – Ф. 1216. Оп.1. – Спр. 76.
34. ЦДАВОУ. - Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 8.
35. ЦДАВОУ. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 21.
36. ЦДАВОУ. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 47.
37. ЦДАВОУ. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 94.

38. ЦДАВОУ. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 97.
39. ЦДАВОУ. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 146.
40. ЦДАВОУ. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 204.
41. ЦДАВОУ. – Ф. 2311. – Оп. 1. – Спр. 139.

Калитко С., Кравчук О. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПИЛИПА ГУСАКОВА НА ДОЛЖНОСТИ УЕЗДНОГО ВИННИЦКОГО СТАРОСТЫ В 1918 Г.

В статье раскрыто управленческую деятельность Филиппа Гусакова на посту Винницкого уездного старосты в период гетманата 1918 г. Показано процесс реставрации дореволюционных социально-экономических отношений.

Ключевые слова: Винниччина, Ф. Гусаков, гетманат.

Kalitko S., Kravchuk O. ACTIVITY PYLYP GUSAKOVA FOR POSITIONS VINNYTSKE COUNTY HEADMAN IN 1918 Y.

The article deals with management activity of Pylyp Gusakov as Vinnytsya district headman during the Hetmanate in 1918. Besides the author is retined the process of restoration of pre-Revolution social-economical relations.

Keywords: Vinnichchina, P. Gusakov, Hetmanate.

УДК: 94(477.43).084

М.П. Олійник

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА 1923-1925 РР. ТА ДОЛЯ ПОДІЛЬСЬКИХ МІСТЕЧОК

У статті досліджується перетворення історичних містечок Поділля в міста, селища міського типу та села в контексті реформування адміністративно-територіального устрою краю. Висвітлюється позиція щодо даного питання Подільської губернської адміністративно-територіальної комісії. Аналізуються запропоновані критерії здійснення зазначеної трансформації, а також практики поширення їхнього застосування при вирішенні долі передмість губернського, окружних і районних міст.

Ключові слова: реформа, районування, повіт, волость, округа, район, містечко, селище міського типу.

Однією з особливостей Поділля традиційно були містечка. Зі своїм багатоетнічним населенням, міжконфесійною строкатістю, багатомовністю мешканців, торгово-ремісничим характером господарства тощо вони суттєво впливали на всі процеси, що відбувалися в краї. Проте в процесі адміністративно-територіальної реформи 1923-1925 років містечка були ліквідовані. Одна частина з них отримала статус міста, друга – селища міського типу, а третя – села. Не притаманне українській мові та історичній традиції словосполучення «селище міського типу» було закріплене і в сучасній Конституції України.

В даній статті аналізуються основні причини й хід зазначеної трансформації в процесі здійснення адміністративно-територіальної реформи 1923-1925 рр. Даної проблеми побіжно торкаються в своїх працях Я. Верменич, І. Мазур, С. Трухманова та інші [1]. Проте ця тема ще не була предметом самостійного дослідження.

Ідея «перекроювання донині існуючих адміністративно-територіальних одиниць» була породжена «Жовтневою Революцією, яка проходила під гаслом «Вся влада Радам» [2, с.6]. Серед його причин називалися «обширність територій, їх нерівномірність, невдале розташування центрів, неспівпадіння адміністративних центрів з економічними» [3, арк. 4]. Офіційною метою реформування (яке в тодішніх документах отримало назву «районування» – М.О.) було «спрощення, наближення державного апарату до населення і здешевлення останнього, як того вимагають інтереси трудової республіки» [2, с. 11]. Крім того, ставилися й інші завдання, яких не афішували: посилення компартійного контролю за місцевими органами влади, а відтак і за населенням, створення дієвішого механізму викачування податків.

Старт проведенню масштабного районування в Україні загалом і на Поділлі зокрема дала 3-я сесія ВУЦВК VI скликання в жовтні 1922 року. В постанові «Про адміністративно-територіальний поділ УСРР та про спрощення Радянського апарату» схвалювалася «трюхступнева система адміністративно-територіального поділу» [4].